

KAMIEŃ Z GRANICY GRZĘD GÓRNYCH

21 września 2019 roku wybraliśmy się, razem z Witoldem Komorowskim, na granicę miejscowości Grzędy Górne i Kochanów, a naszym celem było podjęcie próby odkopania kamienia granicznego z 1731 roku, którego lokalizację poznałem w czasie jednej ze swoich poprzednich wypraw. Po zaparkowaniu auta na poboczu szutrowej drogi udaliśmy się w kierunku linii wyznaczającej granicę miejscowości.



Ilustracja 1: Wystający z ziemi wierzchołek kamienia granicznego. Fotografia: Marian Gabrowski, wrzesień 2019.

Jej niemal dokładną lokalizację wskazał mi odbiornik nawigacji satelitarnej, granica polami dochodzi w tym miejscu do wspomnianej drogi i skręca pod kątem prostym. Wydaje się, że takie załamanie granicy jest idealną lokalizacją na umieszczenie znaku granicznego, dlatego też nieco dokładniej obejrzelśmy to miejsce. Ku naszemu zaskoczeniu właśnie tutaj znaleźliśmy porośnięty mchem, znacznie pochylony i ledwie wystający z ziemi kamień graniczny

(patrz ilustracja 1). Jego półokrągłe zakończenie sugerowało, że może to być dawny znak graniczny wyznaczający granicę ziem opactwa krzeszowskiego. Jednak po odkopaniu znaleziska naszym oczom ukazał się nieco nietypowy słupek, wysoki na ~42cm, o prostokątnym przekroju (ok. 20x22cm), z zaokrąglonym szczytem i symbolami wykutymi tylko po jednej stronie (patrz ilustracje 2 oraz 4).

Jak należy interpretować informacje wyryte na kamieniu? Niewątpliwie umieszczony na dole znak „+” świadczy o tym, że mamy do czynienia ze znakiem granicznym; nietypowa jest jednak jego lokalizacja: nie na szczycie, lecz na jednej z bocznych ścian.

W środkowym wierszu najprawdopodobniej widoczna jest data „1792”. Pewne wątpliwości może budzić cyfra „1”, gdyż jest ona dość niewyraźnie ukształtowana. Jednakże zapewne należy ją uznać za część liczby „1792”, gdyż w przeciwnym wypadku liczba „792” znajdowałaby się nienaturalnie po prawej stronie.

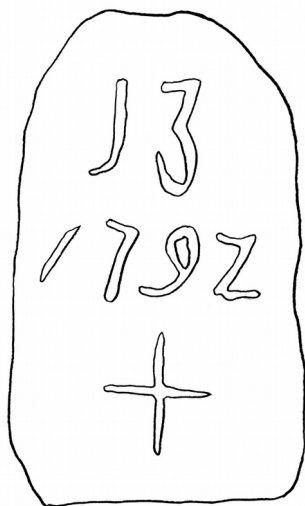


Ilustracja 2: Kamień z granicy Grzęd Górnych i Kochanowa. Fotografia: Marian Gabrowski, wrzesień 2019 roku.

Jd

Ilustracja 3: Pierwszy znak wykuty na kamieniu z 1792 roku oraz cyfra „1” wkuta na kamieniu z 1731 roku, również zlokalizowanym na granicy miejscowości Grzędy Górne i Kochanów.

Największym problemem jest dokonanie interpretacji dwóch znaków w górnym rzędzie. Być może jest to liczba „13”, będąca kolejnym numerem kamienia? Wprawdzie drugi znak z powodzeniem można odczytać jako cyfrę „3”, jednakże pierwszy znak bardziej wydaje się mieć kształt litery „J”, aniżeli cyfry „1”. Przy czym należy zwrócić uwagę, że niektóre kamienie graniczne z XVIII wieku zawierają cyfrę „1” w formie posiadającej na dole elementy w pewnym stopniu upodabniające ją do litery „J” (patrz ilustracja 3). Jednak moim zdaniem mimo wszystko widoczny kształt pierwszego znaku należałoby zinterpretować jako literę „J”. Wówczas w dalszym ciągu można widzieć tutaj numer porządkowy zapisany w formie „J3”, a więc np. trzeci kamień na odcinku „J”.



Ilustracja 4: Szkic przedstawiający prawdopodobną zawartość opisanej strony kamienia granicznego.

Jednak czy kamienie graniczne byłyby w tamtych czasach tak skrupulatnie numerowane? Bardziej skłaniałbym się ku wersji, że powinny tu znaleźć się inicjały ówczesnego właściciela. Po krzeszowskiej stronie należałoby się spodziewać liter „PAG”, skrótu od „Petrus Abbas Grissoviensis”, gdyż w latach 1787-1797 tutejszym opatem był Petrus II. Keylich¹. Jednakże nie sposób doszukać się tu choćby śladu skrótu „PAG”.

Być może są to więc inicjały właściciela ziem po drugiej stronie granicy? Grzędy Górne (niem. *Oberkonradswaldau*) aż do początku XIX wieku były częścią wioski Grzędy (niem. *Konradswaldau*)², a te pod koniec XVIII wieku leżały w dobrach von Czettritzów³. Z kolei nazwisko „Czettritz” bywało dawniej zapisywane jako „Zettritz”⁴, a wyraz ten można przedstawić za pomocą rzadko spotykanych dziś allografów⁵ jako „Zettritz” (patrz ilustracja 5).

1 N. Lutterotti, *Reichensolge der Äbte von Grüssau*, [2]s.13.

2 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 8, [3]s.116.

3 Tamże, [3]s.113.

4 *Grosses vollständiges Universal Lexicon...*, [1]s.1830.

Zettritz

Ilustracja 5: Zapis nazwiska „Zettritz” w wydanej w 1749 roku książce „*Grosses vollständiges Universal Lexicon...*”, [1]s.1830.

Do kogo więc należały inicjały „J3”, czyli „JZ”? Friedrich Zimmermann w swojej książce z 1785 wzmiankuje, że ówczesnym właścicielem Grzęd (niem. *Konradswalde*) był „*Baron v. Czettritz⁶ auf Schwarzwaldau⁷*”, z kolei właścicielem Czarnego Boru (niem. *Schwarzwaldau*) miał być podówczas baron Oswald von Czettritz⁸. Czyżby widoczna na kamieniu litera „J” była jedynie fragmentem niezachowa-



Ilustracja 6: „George Oswald Baron de Czettritz”. Źródło: www.geni.com – dostęp wrzesień 2019 roku.

nej dziś w całości litery „O”? Uważna analiza zdjęć pozwala zauważyć, że faktycznie w lewym górnym rogu kamień wydaje się być nieco utracony, co mogłoby spowodować takie właśnie uszkodzenie napisu (patrz ilustracja 7). Jednak wówczas inicjały „O3” znajdowałyby się nienaturalnie blisko lewej krawędzi, co pozbawiałoby całą kompozycję symetrii. Wy tłumaczenie takie jest więc co najmniej mało prawdopodobne.

Należy jednak zwrócić uwagę, że w odległości niecałych 300 metrów od opisywanego kamienia zachował się inny znak graniczny z 1731 roku, na którym widoczne są inicjały „AFVZ”, należące do ówczesnego właściciela Grzęd, którym był „Abraham Freiherr von Zettritz”. Urodzony w 1662 roku Abraham von Czettritz zmarł w roku 1734⁹, a jego najstarszym synem był Gottfried Oswald Freiherr von Czettritz und Neuhaus, żyjący w latach 1695-1742¹⁰.

5 „Kilka wariantów tego samego grafemu nazywamy allogramami. To np. Ż z kropką u góry albo z kreską Z”. Źródło: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Grafem> – dostęp wrzesień 2019 roku.

6 Przywołana pozycja nazwisko „Czettritz” wzmiankuje w formie „Czettritz”.

7 F. Zimmermann, *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien. Fünfter Band*, [4]s.108.

8 Tamże, [4]s.119; w oryginale: „*der jetzige Besitzer heißt Oswald Baron v. Czettritz*”.

9 <https://www.geni.com/people/Abraham-Freiherr-von-Czettritz-und-Neuhaus/6000000040965292682> – dostęp wrzesień 2019 roku.

10 <https://www.geni.com/people/Gottfried-Oswald-Freiherr-von-Czettritz-und-Neuhaus/6000000098552858833> – dostęp wrzesień 2019 roku.

Z kolei synem Gottfrieda był Georg Oswald Freiherr von Czettritz und Neuhaus¹¹, żyjący w latach 1728-1796, czyli zmarł on w cztery lata po dacie wyrytej na interesującym mnie kamieniu. Wydaje się więc, że wzmiankowany przez Friedricha Zimmermanna baron Oswald von Czettritz prawdopodobnie miał w na pierwsze imię Georg, czyli Jerzy. Jest to o tyle istotna uwaga, że imię Jerzy może być w języku niemieckim zapisywane nie tylko jako Georg, ale także Jörg, Jürgen i Jörgen¹².



Ilustracja 7: Kamień pozostawiliśmy w pionie i nieznacznie wkopany w ziemię. Wydaje się dość dziwne, że wykuty krzyżyk staje się przy takim ustawieniu całkowicie niewidoczny. Po lewej stronie liter „J3” widoczny jest dość znaczny ubytek. Mógłby on sugerować, że na kamieniu tym pierwotnie wykute były inicjały „O3”, jak „Oswald Zettritz”. Jednakże wówczas litera „O” musiałaby mieć całkiem płaski szczyt. Kto wie, czy być może nie jest on widoczny na tymże zdjęciu? Fotografia: Marian Gabrowski, wrzesień 2019.

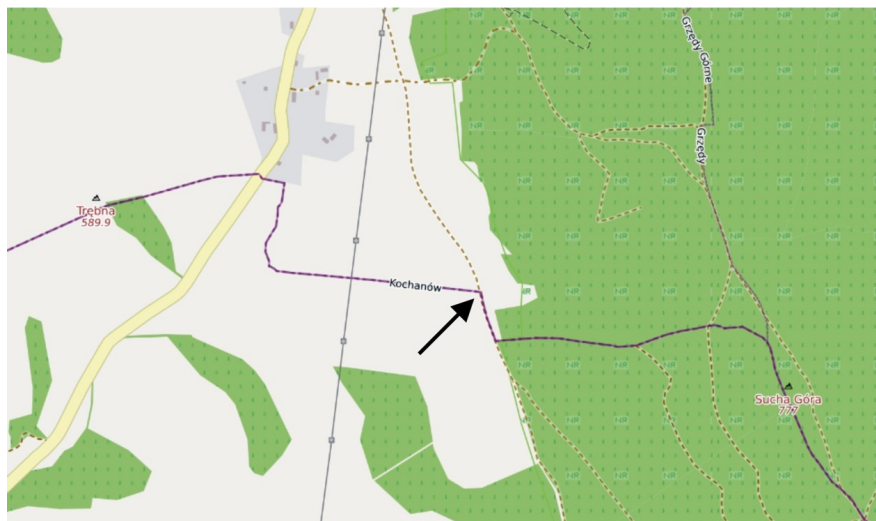
Biorąc pod uwagę lokalizację opisywanego kamienia oraz wyrytą na nim datę można założyć, że widoczne są na nim inicjały „J3” i odnoszą się one do ówczesnego właściciela wsi Grzędy, który nazywał się „Jörg

11 <https://www.geni.com/people/GEORG-Oswald-Freiherr-von-Czettritz-und-Neuhaus/6000000098552963834> – dostęp wrzesień 2019 roku.

12 <https://pl.wikipedia.org/wiki/Jerzy> – dostęp wrzesień 2019 roku.

„Zettritz”, czyli baron Georg Oswald von Czettritz. Drugą możliwą ewentualnością jest wersja, że znajdowały się tu pierwotnie inicjały „OZ”, czyli skrót od imienia i nazwiska „Oswald Zettritz”, jednak lewa część litery „O” uległa zniszczeniu.

W odległości bodajże dwóch metrów od opisywanego znaleziska znajduje się współczesny, wykonany z granitowego bloku kamień graniczny. Widoczny na nim jest nie tylko znak „+”, umiejscowiony na jego wierzchołku, ale także litery „AP” na stronie wschodniej oraz symbol „Δ” na stronie zachodniej. Zapewne nie jest to więc zwykły kamień graniczny, lecz również geodezyjny znak pomiarowej osnowy wysokościowej¹³. Świadczyć o tym może także fakt, że na dostępnych w serwisie Geoportal¹⁴ skanach map topograficznych oznaczono tutaj punkt o precyzyjnie określonej wysokości: 586,6 m.



Ilustracja 8: Lokalizacja kamienia „JZ” z 1792 roku. Źródło podkładu mapy: strona openstreetmap.org – dostęp wrzesień 2019 roku.

Współrzędne kamienia: N 50°42'35", E 16°09'47". Opisywany znak graniczny wprawdzie nie jest znakiem granicznym cystersów, lecz niemalże na pewno znajdował się przed sekularyzacją na granicy dóbr tegoż zakonu.

13 Czyżby widoczne tu litery „AP” były skrótem od angielskiego „altitude point”?

14 mapy.geoportal.gov.pl – dostęp wrzesień 2019.

BIBLIOGRAFIA

1. Grosses vollständiges Universal Lexicon aller Wissenschaften und Künste, welche bisshero durch menschlichen Verstand und Witz erfunden und verbessert worden, tom 61, Verlegts Johann Heinrich Zedler, Leipzig und Halle 1749
2. Lutterotti Nikolaus, Reichensolge der Äbte von Grüssau, [w:] Abtei Grüssau einst und jetzt. Festschrift anlässlich der Weihe des ersten Abtes im wiedererstandenen Kloster Grüssau am 10. August 1924, A. Breuer, Landeschut i Schl. 1924
3. Staffa Marek (red.), Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 8, Kotlina Kamiennogórska, Wzgórza Bramy Lubawskiej, Zawory, Wydawnictwo I-Bis, Wrocław 1997
4. Zimmermann Friedrich, Beyträge zur Beschreibung von Schlesien. Fünfter Band, bey Johann Ernst Tramp, Brieg 1785